

СТАНОВИЩЕ

ОТ: д-р Крум Ернстов Бъчваров, доцент в Секция за праистория, Национален археологически институт с музей при Българската академия на науките, член на НЖ

ЗА: дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

АВТОР: Христина Наскова Василева, редовен докторант в Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ТЕМА: Характеристика на керамичния комплекс от ранната бронзова епоха в южната част на Българското Черноморие

ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ: 2.2. История и археология, ДП Стара история (вкл. праистория) – бронзова епоха

Дисертационният труд на Христина Василева представлява първи опит за систематизиране и изследване на керамичните комплекси от ранната бронзова епоха в региона на Югозападното Черноморие. Въз основа на резултатите от статистическия анализ на керамичните комплекси от три основни обекта са регистрирани „устойчиви типологични ядра“, позволяващи сравнителен анализ с материали от съседни региони. Това предопределя актуалността на темата и приносния характер на проучването.

Докторската теза се състои от текстова част (333 страници), която съдържа увод, девет глави, заключение и списък на цитираната литература, а двете приложения включват образи, карти, табла, графики и каталог на керамични съдове и диагностични фрагменти от изследвания регион. Последователната структура на труда спомага за изпълнението на поставената изследователска цел.

Уводът се състои от въстъпителна част, обосновка на териториалния и хронологически обхват, цел и задачи и структура на изследването. Като цел на тезата е посочено извеждане на характеристиката и установяване на спецификата на керамичните комплекси от раннобронзовите

обекти в южната част на Българското Черноморие; подчертано е, че основният фокус пада върху идентифицирането на локални характеристики в керамичното производство и проследяването на културните взаимодействия чрез паралели с други синхронни култури в съседни региони. Целта е формулирана ясно, макар и кратко, и ако се ограничим само до нея, задачите за нейното постигане са изброени достатъчно изчерпателно. Фокусът обаче остава извън тази аргументация. Авторът е пропуснал да обясни как ще проследи локалните особености на керамичното производство и ще изследва контактите между общностите по крайбрежието и във вътрешността на страната, още по-малко да извлече информация за социалната организация, стопанската дейност и културните взаимодействия. Струва ми се по-уместно за основна изследователска цел всъщност да не бъде определена характеристиката на керамичния комплекс – въпреки че това е самото заглавие на тезата, – а идентифицирането на регионалните специфики на керамично производство през ранната бронзова епоха и с помощта на сравнителен анализ – на културни взаимодействия. Така характеристиката на комплекса би се превърнала в една от основните задачи на проучването. Независимо от това, както ще стане ясно по-нататък, Х. Василева е осъществила в значителна степен и заявената от нея цел, и предложения от мен вариант.

В кратката глава I, „Изворова база. Методи, използвани в изследването“, е описан обектът на проучването, керамичният комплекс, посочен е броят цели съдове и диагностични фрагменти, описани са състоянието, произходът и местосъхранението им. За сериозен пропуск смятам почти пълното отсъствие – тук и в следващите глави – на дискусия за представителността на комплексите от отделните обекти и целия регион, която значително се отразява на резултатите от анализите, най-съществено от сравнителния анализ.

Избраният от дисертантката методологически подход също е въведен лаконично: формално-типологически, функционален, технологичен и декоративен анализ; статистически и сравнителен анализ. Възприетите класификационни и типологически схеми не са подробно описани и директно се прилагат в следващите няколко глави. Комплекса от изследователски инструменти обаче намирам за подходящ, за което говори и успешно реализираната цел на докторската теза.

Глави II – V включват подробна история на проучванията на трите най-важни за изследването археологически обекти – Урдовиза, Созопол, Ропотамо, както и Атия – и цялостен анализ на техните керамични комплекси (технологичен анализ, класификация и типология, декоративен анализ). Допълнителна информация за материали от още няколко обекта е

представена в глави VI и VII. Въпреки липсата на логическа връзка с останалите структурни елементи на проучването, както и между изследването на керамичните комплекси и детайлите от историята на проучванията – основно стратиграфия, относително и абсолютно датирани, – този дял от дисертацията има приносен характер и въвежда в пълноценно обръщение малко известни или напълно неизвестни досега материали.

Следващите две глави от труда успешно постигат и заявената, и недоизяснената цел на проучването. Глава VIII, „Характеристика на керамичния комплекс“, е базирана само на керамичните комплекси от Созопол, Урдовиза и Ропотамо, при това от тях са избрани единствено най-диагностичните съдове. Ако авторът предварително беше обсъдил представителността на отделните комплекси, този – иначе наистина неизбежен – избор щеше да е ясен и нямаше да остане неаргументиран. Приложеният подход е определен като „квантифициран“ – всички класифицирани съдове са въведени в база данни по тип, подтип, форма на дъното, наличие и ориентация на дръжки и наличие на украса. Информацията е подложена на статистически анализ и е визуализирана с Microsoft Excel. Чрез сравнителен анализ е изведена честотата на определени типове, предполагаща културни и/или хронологически разлики между обектите комплексите.

Тук доста по-подробно е описана използваната от автора класификационна и типологическа схема, която вече е приложена при описанието на керамичните комплекси от отделните обекти. Намирам го за нелогично – достатъчно е схемата да бъде въведена в методологическата част на проучването. Трябва да отбележа, че и функционалната интерпретация на категориите съдове е спорна; такъв подход се използва в праисторическата археология, но само въз основа на резултати от археометрични анализи, а не чрез безпочвени предположения или аналогии с други епохи. Причините за разликите в резултатите от сравнителния анализ често се обясняват с локални и/или хронологически специфики, но хронологическият аспект остава твърде ефимерен. Формалното, технологично и декоративно разнообразие, установено за керамичния комплекс от Китен, например, най-вероятно се дължи на по-богатата изворова база, с други думи на субективни обстоятелства, свързани с особеностите на теренните проучвания, а не на обективни икономически, социални или други фактори. „Хипотезата, че различията между трите комплекса са в по-голяма степен хронологически, отколкото чисто географски, и че всяко селище е било част от локализирана производствена традиция с уникална културна идентичност в рамките на Южното Черноморие през РБЕ“ е вътрешно противоречива; ако разликите между керамичните комплекси от трите обекта се дължат на керамично производство в различни

моменти във времето, няма никакви основания да се твърди, че „селищата“ имат уникална културна идентичност в югозападночерноморския регион при невъзможност за пълноценно сравнение с материална култура от други синхронни обекти. Всъщност Х. Василева сама опровергава хипотезата си, като посочва формалните и декоративни сходства между комплексите от Китен и Атия или от Китен, Созопол и Аклади чеири.

Иначе обективната в случая хронологическа неяснота, част от причините за която все пак са посочени тук от дисертантката, донякъде поставя под съмнение и извода за изяснена вътрешна структура и локални особености на керамичното производство през ранната бронзова епоха в изследвания регион. Този проблем не може да се разреши изцяло и от сравнителния анализ със съседните региони, представен в следващата глава, но както вече посочих, причините за това са обективни и използваният от автора подход е напълно адекватен.

В глава IX, „Сравнителен анализ със съседните региони“, сходствата са представени максимално сумарно, на ниво наличие или отсъствие на паралели с керамичните комплекси от трите основни обекта на изследването, което според Х. Василева обикновено предполага „културна и хронологическа близост“. Конкретните заключения в тази част от труда са редки, но ги има, например по отношение на формалните и декоративни прилики между комплексите от Стоичани и ранната фаза на Созопол. Съществен резултат е и установеното отсъствие на значими сходства, например в комплекса от Зимнич. Естествено, съвременни изследвани комплекси от стратифицирани обекти като тези в българската част на Тракия (например Тел Езеро) дават най-големи възможности за хронологически наблюдения и изводи, използвани пълноценно от автора в края на този дял от глава IX. Разликите с комплексите от Източна Тракия от друга страна напълно обосновават южната граница на изследвания регион.

В Заключението накратко са обобщени основните постигнати резултати. Библиографският списък е изчерпателен, цитирането в текста е точно. Езикът на дисертантката като цяло е ясен и верен, въпреки отделни граматически грешки (главно пунктуация и интервали) и грешно използвани термини (например „пан-регионален“). Авторефератът резюмира структурата и научните приноси на дисертацията.

Заклучение

Х. Василева отговаря на минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ. Въпреки несъгласието ми по редица въпроси в дисертационния труд, посочените в становището оригинални научни приноси на автора ми дават основание да смятам, че на Христина Наскова Василева трябва да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

София

15/01/2026 г.

доц. д-р Крум Бъчваров